

6.1
6/

ANIMADVERSIONVM
EX IVRE VNIVERSO DE PROMTARVM

SPICILEGIVM PRIMVM

1789 2

AVCTORITATE

ILLVSTRIS IVRISCONSVLTORVM ORDINIS

P R A E S I D E

CAROLO HENRICO GEISLERO

O R D I N A R I O

A. D. XXX MAII AN. CIOIDCCCLXXXVII

DISCEPTANDI CAVSSA PROPONET

CAROLVS GOTLOB BROTZE

BVDISSENSIS

VITEBERGAE

EX OFFICINA DVERRIA.

ANIMADVERSIONVM

EX IVRE VNIVERSO DEROMTARVM

SPICILIVM PRIMVM

INSTITVTIONVM

AVCTORITATE

ILLVSTRIS IVRISCONSVLTORVM ORDINIS

P R A E S I D E

CAROLO HENRICO GEISLERO

ORDINARIO

A. D. MDCCLXXXVII

DISCRETANDI CAUSA PROPERT

CAROLVS GOTLOB BROTHN

AVCTORITATE

VITERRONE

EX OFFICINA VERRINA

comprobat molestias consequitur feliciter. ac si in
tunc, alios enim non curis) idem erant. Ita valeat
designari iugentia victima ali, qui de his rebus iudicare pot
tam videat, speroque adeo futurum, ut hominum
fidemque, qui iuriam adeo iudicem, ut tribuere quibus
sunt res ipsas iudicis humani officio, nemo facile in me de
dum iudicem, iudicentiam, misericordiam, et quae
tunc, alios enim non curis) idem erant. Ita valeat
I. ceteros.

ANIMADVERSIO I.

Quae a longinquo inde tempore vsuque diuturno re-
rum in foro causisque iudicialiis tractandis ad com-
moda tum mea, tum potissimum publica ex iure uniuerso
animaduertisse mihi visus sum, diuque mecum, ut matu-
rescerent, in pectore seriniisque taciturnus recondidi, eo-
rum igitur nunc primum spicilegium prodeat in conspe-
ctum hominum. Faxit Deus feliciter! Neque enim col-
lubitum est oppugnare religiones probosque mores, aut
conuellere iura et leges, aut inanes coniecturas in forum
deducere, aut denique iuridicos legumue aemulos inepris
sententiis disturbare, sed eo potius redit consilium, ut, si
quomodocumque possim, in rem communem aliquid
conferam, saltem adolescentibus in iure nostro demon-
stranda recta in hac arte mea philosophandi ratione nonni-
hil prosim. Quo ex consilio si hoc et quae suo tempore
inter hos tam multiplices muneris mei praesertim hoc
tem-

A

tempore molestias consequentur spicilegia, aestimata fuerint, nihil erit, quod amplius petere possim. Manuetudinem quidem, indulgentiam, misericordiam, et quae sunt reliqua iudicis humani officia, nemo facile in me desiderabit, qui nimium adeo interdum iis tribuere quibusdam videar, speroque adeo futurum, ut homini mitis ac benigni ingenii vicissim alii, qui de his rebus iudicare possunt, (alios enim non curo) idem tribuant. Ita valete, Lectores.

ANIMADVERSI O I.

De Notione et praecipuo Criminum vel Delictorum discrimine.

I. Crimen Delictumue (vtrumque enim vocabulum seposito iuris Romani discrimine h. l. promiscue dicitur) quid tandem sit? copiose quaerere, multis utique mirum videbitur. At videte, ego contraria vice semel iterumque miratus et submiratus sum, quomodo fieri posset, ut in hac causa a summis nonnumquam hominibus talia illa portenta et ostenta opinionum excluderentur, qualia quotidie circumferri videmus. Nuper maxime inter legendum et otiaudum a laboribus muneris, quod mihi perquam raro, aut, ut ingenuae scribam, numquam fere contingere solet, incidi fortuito in librum aliquem praecleari alias scriptoris cuiusdam, quem nominare non est opus, vtrumque eum plurimis aliis de causis summo opere colo, obstupuique vehementer, ne quid pro integritate animi

animi mei dissimulem, ad monstrum illud et inuentum criminum et delictorum, quod imis quasi viribus tueri ac defendere cuperet. Aiebat enim, ad crimina et delicta pertinere omnia, quorum ultionem Deus iam ante obitum discessumque ex hac vita ab hominibus desideraret, et post mortem, nisi, quod praeclarus auctor addiderat, alioquin resipuerint, grauius vindicaturus esset. At quae, et qualis imago Dei, patris illius, custodis, legislatoris, iudicis denique nostri? Venit mihi per hanc occasionem in mentem exemplum sacerdotis cuiusdam Hassiaci prope Marburgum, (nominabo enim locum, ne forte mentiri, aut rem fictam, quae pluribus ibi degentibus sat nota est, narrare videar) qui cum rusticos suos, quod eum inter decimandum pro more defraudauerant, obiurgaturus esset, praeter alia omnia meo adhuc tempore eousque se deprimeret, vt his verbis ex suggestu ad eos vteretur: *hütet euch dergleichen euerm Pfarrherrn zu thun; dann wißt, es ist Gottes Lohn und Befehl, und Gott ist gut und sanft, wie ein Lamm, wenn er will und kann; aber, aber, wenn er auch böse wird, so ist er auch böse und grämlich, wie ein Bär.* Vereor profecto, ne probi illi viri idem in vitium incurrant, quod in iudiciis humanis vel ciuilibus haut toleratur, immiscentibus iis sese priuatimque ingrentibus causae ac iuri Principum, a quorum arbitrio pendet, vtrum vindicta vti velint, necne. Equidem si quid video, orta est haec opinio, quae pro auctoritate hominum ita putantium quam plurimorum animos mentef-

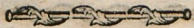
A 2

que

que occupavit, et ut pii, probi ac religiosi iudicentur, strenue a multis propugnatur, ex iure Mosaico, quod ut tandem aliquando, tamquam quod rei nostrae non convenit, sed soli genti Iudaicae conditum est, in primis post praeclaras illas MICHAELIS commentationes iurisperiti nostri deserant, ac plane seponant, humanitatis et salutis publicae causa vehementer optandum est. Ut brevis esse cupio, temperare tamen mihi non possum, quin in margine adscribam locum commentatoris cuiusdam Francogallici (VOLTARIVM, sed incerta et ambigua profus fide, auctorem esse perhibebant) libri BECCARIANI de delictis et poenis, *) quem ut iurisperiti ac theologi nostri studiose perpendant, ex animo precor.

II. Itaque cum repudiatis illis adcurate constituenda sit notio delictorum vel criminum, videamus, quomodo ea potissimum efficienda sit. Atque hoc quidem loco, ut, quod mihi hac in causa verum videtur, liberaliter fatear, omnemque pectoris mei sensum aperiam, necessario, utcumque etiam ab aliis superstitiosis aut nimis fere religiosi hominibus haut leuem reprehensionem praemii loco

*) *Commentaire sur le livre des delits et des peines par un Avocat de Province (t. 1, 1766. 8.) p. 30. votre illustre Montesquieu a dit: il faut honorer la Divinité et non la venger; sans ses paroles; elles ne signifient pas, qu'on doive abandonner le maintien de l'ordre public; elles signifient, comme le dit le judicieux Auteur des Delits et des Peines, qu'il est absurde, qu'un insecte croye venger l'Etre suprême: ni un juge de village, ni un juge de ville ne sont des Moïses et des Loüés.*

retulerim, impietatisque adeo, a qua longissime absum, haut dubie adulari coeperim, fatendum mihi videtur, in delictum aut crimen iure humano nihil *proprie* cadere, nisi quod securitatem aut Principis, aut vniuersae reipublicae, aut singulorum denique ciuium violet. Quo ipso infimul, vt hoc obiter moneam, leges criminales a ciuilibus facile discerni queat. Neque enim ferenda est opinio RVSSAVII,*) criminales contententis non constituere peculiare legum genus, quae reliquarum quippe tantum sint sanctiones, sed materia formaque a reliquis vtiq; discrepant. Vteumque sit, video ad ea, quae dixi, sacerdotes, iuriconsultos, scholarum magistrros, concurrentibus largeque admodum in sinum desipientibus aniculis et agapetis, longo agmine contra me egredientes. Ergone, ocllamant, blasphemia non est delictum? sodomiae et fornicationi est indulgendum? onaniae nulla est poena? autochiria haut est vituperabilis? et quas praeterea voces hominum oblatrantium exaudio. At salua res est, et intrepidum pectus. Verba pro me faciat MONTESQVERIVS ille, qui quidem per eiusmodi aliquam occasionem loco quodam perennis de causis legum operis**) grauiter exclamat: *à Dieu ne plaise, que je veuille diminuer l'horreur, que l'on a pour des crimes, que la Reli-*

A 3

gion,

*) Dans les Principes du Droit Politique p. 119. les Loix criminelles sont dans le fond moins une espece particu- liere des loix, que la sanction de toutes les autres.

**) De l'Esprit des loix XII, 6.

gion, la Morale et la Politique, condamnent tour à tour!
 Ita scilicet, quod in illa oblatione boni illi viri neglexisse videntur, res tenenda est, praeter illa, quae crimina *proprie* dixi, ac per ipsam naturam suam securitati communi, cuius causa in ciuitatem coaluimus, aduersari liquet, saepenumero fieri atque inde ab origine rerumpublicarum necessario fere factum esse, vt, quo religionibus, ac bonis probisque moribus, commerciis item, sine quibus omnibus reipublicae robur quoddam contingere numquam potest, honor constet suus, neque ante diem res communis dilabatur, *) legibus condendis Principes iis, quorum imperfecta tantum obligatione ciues tenerentur, plenam vim tribuerint et sanctionibus adeo poenalibus munierint. Quod si factum, ea utique omnia, quae aduersus eiusmodi constitutiones suscipiuntur, in crimen delictumue incidunt. Sed opus est tamen ea in re expressa lege, sine qua eiusmodi crimen delictumue, si vel maxime turpitudinem, dedecus aut iniquitatem in se habet, iure humano ne cogitari quidem potest, cum e contrario illa, quae *proprie* crimina dixi, per solam naturam suam absque vlla hominum legislatione ex sola ciuitatum indole ac notione praeceptisque iuris naturalis ad statum ciuilem collati in maleficiis constituentur.

III. Ast,

*) Egregie hac de re commentatur Franco Gallus idem, quem paulo ante laudaui, p. 66 sq.

III. At, inquit, redis ergo ad communem sententiam, quae plerumque fertur. Cui igitur bono illa omnia, curue tandem illud delictorum criminumue discrimen tam diligenter constituendum est? Haut exigua quidem est ac leuis dubitatio, sed quam penitus amouere poterimus. Habet enim illa delictorum criminumque discretio permagnam utique in foro usum ac necessario fere desideratur, ni velis, semota aequitate omni spretaue coniunctionis humanae indole, in vitam, opes, famam et quae reliqua sunt ciuium, velut grassari, nec tam a natura, ut fieri debet, quam ab arbitrio potius ac libidine ius criminum et delictorum constituere. *Primum* enim ex duplici illo criminum et delictorum discrimine plane demum intelligitur, inter quos fines ac limites illud legislationis genus sit compellendum et quasi cohibendum. Nempe ex illa regula et praeceptione ad ea pertinent quidem omnia, quae per se securitati communi, causisque ac fini societatis ciuillis aduersantur, sed intelligitur etiam in delictis et criminibus ne legibus quidem poni posse, nisi quae ad coniunctionem illam ciuilem vel vniuersam vel singulatim redeant, ac detrimenti periculue quidquam ei adferant. Egregie prorsus hanc in rem GROTIVS,*) *punienda non sunt*, inquit, *quae nec directe nec indirecte spectant ad societatem humanam aut ad hominem alterum. Ratio est, quia nulla est causa, cur non talia peccata relinquuntur Deo punienda, qui* et

*) De Iur. B. et P. II, 20.

et ad ea noscenda est sapientissimus, et ad expendenda acquis-
 simus, et ad vindicanda potentissimus. Quare ab hominibus
 punitio talis institueretur plane sine utilitate, ac proinde men-
 dose. Itaque ut in re, quae mihi quidem videtur plana,
 mea ex causa exemplis quibusdam utar, ad crimen deli-
 ctum trahi non potest superstitio, incredulitas ^(ciris etc)
 auaritia et quae alia sunt eiusmodi hominum vitia, quae
 saepenumero adhuc in hac nostra philosophiae luce mul-
 tis seuerè admodum et acerbe vlciscenda videntur, nisi
 cum damno, detrimento periculoque securitatis salutisque
 reipublicae rebus externis factisque produntur. Utique
 enim puniendum iure esse censeo, qui, licet sacris Evan-
 gelicis addictus sit, nec quidquam religionibus Catholico-
 rum tribuat, Mariae v. c. ceterisque Diuis; quos Catholici
 colunt, maledicere aufit, aut imaginés eorum et simula-
 cra in compitis inuadat, aut sacra aduersariorum turbet,
 scommatibusque et cantilenis, quas nunc potissimum amant,
 perstringere, aut quod semel iterumque fieri memini,
 ritus eorum et caerimonias per petulantiam iocosque il-
 liberales traducere cupiat. Similiterque etiam optimo iu-
 re puniri arbitror dardanarios, qui, summa licet frugum
 omnium egestate, eiulantibus et opplorantibus ciuibus
 horrea immensis referta messibus haut aperiant, sed im-
 memores plane officii sui, iucurique salutis communis so-
 la cupiditate lucelli emtores temere repellant, si qua for-
 te deinceps maiore praeda ex ciuibus potiri queant. Nam

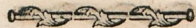
et si

etfi proprie, vt KRESSII*) verbis vtar, *in solas amoris
 leges peccant*, adficit tamen hoc vitii rem publicam ipsam,
 rectissimeque adeo mandatis apud VLPIANVM**) cau-
 tum legitur: *praeterea debebis custodire, ne dardanarii vl-
 lius mercis sint: ne aut ab his, qui coemptas merces suppri-
 munt, aut a locupletioribus, qui fructus suos aequis pretiis
 vendere nollent, dum minus vberes prouentus expectant, ne
 annona oneretur, ne quid dicam de iis, quae praeter alios
 AVGVSTVS***) inprimis noster An. CIOIOLXXXIII
 hac de re sapientissime constituit. Sed vt in viam reuer-
 tar, a qua pessimum illud hominum genus, quod rei no-
 strae saepenumero calamitatem attulit, atque etiamnum
 multis modis adferre solet, paullulum me deduxit, e con-
 trario etiam criminofus non erit, qui vtendo iure suo pri-
 uatis Principum commodis facto forte consilio obfuerit.
 Nam, quae lex aeterna est, boni ac iusti est Principis,
 leges non constituere ex commodis suis, sed ex utilitate
 communi ciuium et totius reipublicae, seduloque abstin-
 dum a nefando illo praecepto, quo infausta illa et impu-
 dentissima gnathonum et parasitorum cohors Principes
 imbuere et contra misericordiam et benignitatem, libera-
 litatem etiam, velut armare cupit, Principem non populo,
 sed populum Principi datum diuinitus esse. Quod aureo-
 lum praeceptum quemadmodum in patria nostra per in-
 effla-*

*) in Probl. an Iosephus fuerit dar-
 danarius S. 4 sq.

**) l. 6. pr. D. de extraord. crim.

***) C. A. To. I. p. 236.

effabilem Dei benignitatem in hoc inprimis FRIDERICI AVGVSTI nostri principatu illisque eius Comitibus, quos vna omnes vere colimus, plane est inauditum, ita vt vndequaue exterminetur atque ad Scythas, Iazygesque Caucaeosque montes procul ex Germania in deserta atque ab omni cultura hominum relicta loca relegetur, probus quisque et honestus ciuis mecum Deum serio precabitur. Praeclare quidem, vt egregia illa verba hoc loco adponam, neque quidquam contra de deperdito illo rerum Gallicarum statu adiiciam, hac de re scribit PLATO:*) οὕτω διανώμεθα περὶ νόμων δεῖν γράφῃς γίνεσθαι ταῖς πόλεσιν, ἐν ποσὶ τε καὶ μητρὸς σχήμασι φιλοῦντων τε καὶ νοῦν ἔχοντων φείνεσθαι τὰ γρηγοραμένα· ἢ κατὰ τύραννον καὶ δεσπότην κ. τ. λ. h. e. ex FICINII interpretatione: *sic leges ciuitatibus conscribantur, vt patris matrisque personam lator legum penitus gerat, scriptaque caritatis prudentiaeque virtutem habeant potius, quam domini tyrannique.*

IV. Sed deinde aliud adhuc, idque insigne prorsus commodi genus ab illa distributione scelerum ac maleficiorum ad rem criminalem nostram redundat. Prodest enim maximopere ad constituendas recteque aestimandas eorundem classes, de quibus quantopere omni tempore inter iurisperitos et philosophos, (ne quid de theologis iniuciam) concertatum fuerit atque etiamnum saepe concertetur, nemo facile ignorabit. Hoc quidem constat, deli-

*) De Legg. lib. IX. p. 14. To. 9. Ed. Bipont.

delicta, cuiuscumque sint generis, contineri violatione ac turbatione securitatis communis, sed intelligitur etiam pro diuersa violationis illius magnitudine delicta necessario et absolute gradu inter se differre, atque alia quidem esse *atrocia*, alia *grauia*, alia denique *leuiora*, adeo vt tres potissimum delictorum classes constituendae videantur. Iam si quaesueris ex te, ad quam quodque classem referendum sit, non repudianda quidem est omnis sententia eorum, qui cum auctore prisco Ordinis prouincialis iudiciarii, (*Richtstig - Landrecht*) ex quo multa praesertim hac in caussa pro ratione illius aetatis in veteres nostras constitutiones criminales defluerunt, pro qualitate et magnitudine poenarum aestimandas illas esse putent. Scribebat enim haut sine consensu SPECULATORIS SAXONICI*) et COMPILATORIS IVRIS ALEMANNICI,**) (lubens enim in hac breuitate mea praetereo auctoritates R. R. I. praesertim cum in nostram aetatem aegre cadere videantur) ea de re hunc in modum:***) *Hier js to weten dat dat recht geuet vüffterleye piin. Ten yrsten nemet den beclagede man sün lüff; Ten anderen mael nemet sün gesunde (aut quemadmodum alius Cod. per modum interpretamenti habet, gesontheit) Ten terden mael nemet sün recht Ten vierden mael nemet sün eer Teen vüfften mael nemet oen den gemeynen vrede, ac secun-*

B 2

*) Lib. II. art. 13.

***) c. XXVIII. p. 164. ap. SENKENBERG. in Corp. iur. Germ. To. I. P. I.

dum haec non quidem in puniendo quasi per gradus ascendendum, sed delicta tamen dispescenda esse existimabat. Iam oppido et necessario largior, multo grauiora esse delicta, quae capite luantur, quam quae carcere vel ergastulo expientur, neque hoc velim a iudicibus, quemadmodum saepenumero magna cum clade ciuium fieri video, prorsus negligi, quoniam ea ab re tum modum rationemque inquisitionis, tum vero etiam iurisdictionem ipsam haut raro pendere intelligent. Sed recte tamen BOEHMERVS*) contra CARPZOVIUM Scabinosque veteres Lipsienses admonuisse mihi videtur, illam regulam dirimendae et constituendae causae nequaquam sufficere, sed in illa potius de criminibus, inprimis *mediae sortis*, maximas difficultates semper remanere. Neque enim vumquam deficiente lege aut consuetudine certa apte ac pro officio expedire te poteris ab iis, quae quamquam rei communi obesse videntur, constitutis tamen poenis non vindicantur, sed haerebis adeo quam saepissime in iis, quorum poenae sunt praestitutae. Ast vbi a diuersa illa criminum et delictorum notione rationes iudicandi suspensas habeas atque ex ea naturam cuiusque maleficii rite aestimaueris perpenderitque, res erit, si quid video, quam facillima. Statim enim intelligitur ad atrocia referri posse nihil eorum omnium, quae altera illa, quam supra constitui, delictorum notione continentur, h. e. ea, quae

*) in Obsl. ad P. III. Qu. 109. p. 19.

quae sola voluntate legislatoris humani, aut futurae calamitati prospicientis lege, aut salutis publicae et communis causa libertatem naturalem civium coarctantis, constat, sed pro magnitudine iniuriae legi illatae aut gravitate damni dati ad alteram tertiamue classẽ quodque referendum esse. Facile quippe adparet, illis flagitiis non tam oppugnari rem publicam ipsam, quam potius interverti tantum ac praepediri remedia, quibus res communis utcumque contineri potest, quod si dolo malo et maligno consilio factum, utique puniendum est, neque eam tamen, praesertim si euentum non habuerit, poenam meretur, quae atrocibus, h. e. iis, quae per ipsam naturam suam fini et causae societatis humanae aduersantur, atque a maioribus nostris quadrifariam*) potissimum distributa fuerunt, legibus praescripta est. Haec enim semper in prima classe delictorum reponenda sunt, modo, quod Cicerō**) ait, alioque quodam loco, quem a tironibus inprimis, iisque omnibus, qui ad rem publicam gerendam sese adplicant, diligenter admodum inspicere velim, Plato noster***) copiosius disputavit, consulto et cogitato factae sint iniuriae, directoque ac violenter reipublicae inflictae fuerint, adeo, ut, quidquid etiam aliis ea de re secus videatur, in his causis ad poenam capitis ipsius, si quidem omnia in plano sunt, recte utique de-

B 3 scendi

*) v. Puffendorfius de iurisd. Germ. p. 159 sq. 182 sq. et 266 sq.

**) De Off. I, 7 sqq.

***). De LL, l. IX, p. 25, Ed. laud.

scendi possit. Hostes enim sunt reipublicae facinorosi illi homines, a quibus cur magistratus iure suo et pro officio supplicia sumere nequeant, hautquaquam intelligitur, cum, quae iure belli inter gentes liceant, eadem per modum iudicarium in ciuitatibus de maleficis statuuntur. Absit quidem per benignitatem Dei OPT. MAX. a nobis tandem physiocratia illa et physiognomica doctrina, qua quisque, quas artes fraudesque optime callet et excoluit, ad eas velut diuinitus se vocatum existimat, et pro arbitrio sepositis spreisque legibus omnibus gerere se posse putat, aut membris bene compositis, belleque ac delicate conformato ore aliis sese in summa rerum omnium inscitia et ignorantia litterarum rerumque omnium iocando, blandiendo, adulando, adsentando et adfectando insinuare didicit. Cinaedorum maxime, nepotulorum, histriorum ea res est. Ast ergo, quod mature polluendis nuptiis vitiandisque virginibus adsueuerunt, mirificeque in arte sua pugnarunt, id iis est ignoscendum? Ergone tibi, si tete exercueris, callide furari saculariumque aut directarium agere licet, quoniam animum ad furandum vel decipiendum induxisti? Ergone impetrato ciuitatis iure interuertere licet machinis occultis opificia aliorum, qui opere faciendo vix ac ne vix quidem panem lucrantur, nec censui ferendo aut tributis congerendis sine clamore liberorum esurientium sunt idonei? Ergone tandem, ne quid amplius dicam, incendiariis, qui semel iterumque pro physiocratia illa ratione, quam imbiberant, flammam aedibus

bus subieicere, ignoueris? Latronibus viarumque publicarum violentis obfessoribus condones? et quae alia sunt eius generis scelera, de quibus lubens fileo. Auertenda est enim mihi ab hoc tam foedo et per calamitatem fortis meae diurno fere spectaculo facies, sed fatendum tamen palam et ingenue, purgandam esse, quemadmodum vetus quidam iuriconsultus ait, rempublicam ab eiusmodi nebulonibus. Restibus opus est ac laqueis, e quibus suspendantur. Carceres quidem, quod vtinam tandem animaduernerint Principes nostri, et ergastula, inprimis in hac tam circumscripta ditionum nostrarum regione, ad emendandos eius generis homines nihil faciunt, imo vero videbis semper peiores homines ad consortium reliquorum ciuium ab iis redire, quippe qui, quod ante ignorauerant, ex commercio demum aliorum nebulonum adcurate didicerunt, et quae didicere, gnauiter exsequi vel coacti et inuiti per egestatem cupiunt ac solent. Turpiter inprimis hoc loco sese dare videntur, qui ad physiognomicen eiusmodi in rebus se recipiunt, et quae ex natura rerum sunt constituenda, ex figura et conformatione oris, frontis, temporum, supercilliorum, nasi denique et occipitii definire sustinent, quasi illae vnicae sint et certissimae maleficiorum intelligendorum et arguendorum notae. Nisi enim egregie fallor, accidit eiusmodi nugatoribus plerumque, quod LAVATERO euenisse noui, statori illi ac patri velut physiognomices, quem quidem, cum a quibusdam per iocum ac ludibrium de nequissimo aliquo nebu-

nebulone, negante illo facinora omnia ac pernegante, interrogatus aliquando esset, qualem quippe hominem ex imagine adiecta iudicaret, properanter admodum respondere memini, integerrimum ac probissimum esse hominem, a quo nihil unquam maleficii metui aut intelligi posset. Atqui brevissime post bonus ille ac laudatus et comprobatus homo, confessus ultro tandem ac sine tormentis ullis, conuictusque innumeris testibus certissimisque signis criminum truculentissimorum, causa semel iterumque cognita relectaque, rota contusus in gemoniis peribat. Notent hoc, velim, sibi tirones, cogitentque cum FRANKIO, *) collega nuper meo coniunctissimo, nunc academiae Ticinensis in Italia ornamento eximio, fecum serio, quae obstetricibus in nascendo ut plurimum debeantur, ea ad noscendos aestimandosque hominum animos conferenda non esse.

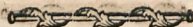
V. Durior quidem multis et asperior paullo in his, quae dixi, videbor, quam indolem pectoris mei secum ferre initio significaueram. Sed videar utcumque. Ita fert ingenium meum omnisque animi mei informatio, ut diuturno rerum usu edoctus in eiusmodi causis, si quidem, quod praecipuo loco ponendum est, liquent omnia, rigori ac severitati legum insistendum esse arbitrer, modo ne aut iusta gratiae Principalis impertiendae causa subsit, aut alia idonea ratio mitigandi poenam iudicibus infinetur.

Atque

*) In System. Med. polit. To. I. p. 248 sqq.

Atque ad illas quidem et recte intelligendas et vero etiam rite dignoscendas imprimis tandem proderit, quod sub exitu causae moneo, maximopere duplex illa distributio facinorum, quam supra institui. Nam cum vtrumque genus ad tuendam stabiliendamque securitatem publicam redeat, facile adparet, poenis quidem in vtraque causa opus esse, sed intelligitur etiam, qui in naturam ipsam, constitutionem, finem causasque ciuitatis directo doloque malo aut artibus fraudibusque adeo adhibitis impeerint, iis multo grauiores poenas luendas esse, quam qui consilia tantum legislatorum interuerterunt, aut deliquere quidem in rempublicam, at per solam tamen praecipitantiam, imbecillitatem, et quae sunt alia naturae humanae deliquia. Si quid enim vumquam, prudentissime scripsit VLPIANVS,*) *poenam debere Proconsulem, pro qualitate personae, proque rei conditione, et temporis, et aetatis, et sexus, vel seuerius vel clementius statuere.* Habes quidem in haec verba compressa quasi et collata principia omnia, ex quibus secundum diuersam illam maleficiorum naturam aut veniae dandae aut mitigandae poenae rationes sumas, proderitque tibi imprimis in iudicandis iis, quae contra virtutem, probos moros, aut religiones adeo ipsas committuntur. Secundum haec quidem Scabini Vitebergenses ante aliquot annos rogante Praef. Eccardib. magistrum quemdam scholae paganae, quem antistes dioeceseos blasphem-

*) L. 6. pr. D. ad L. Iul. pecul.

blasphemiae adcauserat, atque alii quidem iurifconfulti per triennium in ergaftulum detrudere cupiebant, annuo opere poenam sceleris expiaturum esse cenfuerunt, redditis his rationibus: *Ob wohl die abgehörten Zeugen eidlich ausgefaget, was mafsen Meifner, er habe den Herrn Chriftum im Himmel angeruffen, der wolle ihm nicht helfen, und hätte auch den Teufel in der Hölle angeruffen, der wolle ihm auch nicht helfen, gegen fie gefprochen, hierwieder auch befonders bey Kathens unterftützender Ausfage Meifners Verneinung, zumal er gegen die bemeldten Zeugen mit Befand Rechtens etwas einzuwenden nicht vermocht, in keine Betrachtung kommen kann, folchergeltalt aber, da derfelbe Gottes Hülfe und Beyftand bezweifelt,*) die angeführte Rede für eine wahre Gottesläfterung anzufehen, und diefemnach anders, dann gefchehen, zu erkennen gewefen feyn möchte; Dennoch aber und dieweil die angezogenen Worte nicht eigentlich auf eine Bezweiflung oder Schmälerung der göttlichen Eigenfchaften hinauslaufen, vielmehr aus Golzens Ausfage deutlich fich ergibt, daß Meifner diefelben bloß bey Gelegenheit, als er von Zeugen über den Zuftand feiner Unterfuchungsfache befragt worden, in der Hitze und Verdruß über die bisherige Zögerung geführt, und folche in der Verbindung dergeltalt gefallen, daß er aus einer Art von Verzweiflung fich dahin geäußert, er habe jetztzo einen Satz gemacht, wobey es gehen müfse,*

nach-

*) C. C. C. art. 106.

nachdem er vergeblich um Hülfe gebeten, mithin selbige nicht sowohl für eine Lästung als vielmehr für unbesonnene und unter gemeinen Leuten besonders gewöhnliche irreligiöse Reden anzusehen,*) worüber derselbe desto eher einige Nachsicht verdienet, als dergleichen sonst sogar gegen wirkliche Geistliche mit der bloßen Dienstentsetzung geahndet zu werden pflegen,**) jetzo auch noch besonders beytritt, daß ausweislich der Acten von der einen Seite der Commission nicht aller Schein der Animosität wider ihn vermieden worden, gleichwohl er, zumal als ein bisheriger Schuldiener, wohl wissen sollen, daß dergleichen Reden unerlaubt und höchst ärgerlich vorzüglich für die Tugend sind, somit derselbe bey seinem ohnehin anstößigen Betragen darüber allerdings eine Züchtigung verdienet, als ist diesem allem nach, wie in dem Urthel enthalten, von Uns billig erkannt. Similiterque memini ex iisdem causis rogatu academiae Lipicae studiosum quemdam, qui aniculam suspenfa grandis lucri spe et opinione omni fere aere turpiter emunxerat, correcta quadriennii poena in biennium tantum ad ergastulum iurisconsultos nostros condemnare, nempe quod scire fraudes anicula et intelligere facile poterat, neque damnum adeo, quod sua culpa passa fuerat, sentire videbatur, ne quid dicam forte de aliis eius generis exemplis, quorum magna apud me est copia.

*) BOEHMERVS ad CARPZ. qu. XLV. obs. 3. 5.

**) BERGER in Elef. iuris crim. P. I. p. 474.

pia. Sed aduersa quoque vice euenire facile potest, euenitque quam saepissime, vt, quem honestum, integrum, probum, piumque adeo ciuem alii iactitant, idem ille pro atrocitate et grauitate criminum et delictorum perpetratorum ad nebulones cognita caussa fit relegandus, dignasque, pro atrocitate criminum periculoque securitati publicae illato, poenas ex merito luat. Cuius generis exempla lubens et pro adfectu animi mei prorsus praetereo.

ANIMADVERSI O II.

Clerici et qui eorum iura habent, foro suo priuilegiato in causis personalibus ne inter Euangelicos quidem inuito Consistorio renunciare possunt.

Facile prospicio fore quam plurimos, qui huic praecepto suis de causis obstrepant, impugnentque illud adeo auctoritate ipsius BERGERI nostri*) aliorumque doctorum hominum. Ast infideo, quasi nido opinionis meae, praeceptioni INNOCENTII III. P. R.**) quacum alia GREGORII IX. ***) coniungenda est, *manifeste, iniquientis, patere, quod non solum inuiti sed etiam voluntarii clerici pacisci non possunt, vt secularia iudicia subeant, cum non sit beneficium hoc personale, cui renunciari valeat, sed potius toti collegio ecclesiastico publice fit indultum, cui priuatorum pactio derogare non potest.* Licet enim id omne

*) In Oecon. iur. IV, 4, 3, 4. p. 697.
Ed. rec.

**) c. 12. X. de for. comp.
***) c. 18. X. eod.

omne a superstioso clerici ordinis cultu ac nimia eius dignatione profectum, sapientissimisque IUSTINIANI A. constitutionibus*) aduersum esse dicent, iam WERNHERVS **) tamen rectissime hoc loco reposuit, quod vulgo constat, in causis clericorum eorumque foro constituendo decreta iuris canonici praeualere scitis legum ciuilium, dummodo ne religionibus aut sanae rationi aduersentur, neque ea noui vniuerse vniquam ab Euangelicis repudiata esse, imo vero inter ipsam instaurationem et correctionem sacrorum in Hassia, cuius nunc alia omnia fert constitutio, secundum haec PHILIPPVM Magnanimum grauitur ciuiles iudices edicto ***) admone- re memini, ne quid sibi exceptis solis atrocissimis criminibus, de quibus ecclesia, tamquam quae sanguinem non sitiret, decernere non posset, imperii aut iurisdictionis in clericos sumerent, eademque erat causa, quare praeter alia omnia in nota illa *formula de gubernatione ecclesiae* ****) LUTHERVS cum suis consistoria aperienda esse statueret. Dicitis fortasse, renunciare quemuis posse praescriptioni fori, inimitique potissimum auctoritati CVMACII illius nostri, qui insulam adeo ineptamque opinionem contrariam putaret, *****) atque a superstitione et astutia

C 3

*) L. 29. C. de pact. et l. 51. C. de Episc.

**) P. VI. obf. 340.

***) In der Samml. der Hessen Cas. fol. Landes Ordn. To. I. p. 102.

****) Apud SECKENDORF. in histor. Lutheranism. III, 119. p. 534. Ed. rec.

*****) In Tract. VII. ad AFRICAN. p. 356. Ed. Col. An. 1574. 8.

clericorum repetendam statueret. *Alit* enim uero *primo* omnium falsissimum est, iuri demum canonico ac superstitioni omne id deberi, imo uero legibus nostris ac iuribus antiquissimis*) conuenientissimum est, in eo semper foro res agendas esse, cui quisque subit. Quod si dicas forte, ut confestim praespicio futurum, ad actiones maxime pertinere, neque ad res adeo, aut causas extraiudiciales, quas uocant, pertrahi posse, hoc facile admodum euertetur. Praeterquam enim, quod illud omne de iure Germanico non omnino amplectendum est, atque ex Speculis potissimum praeisusque iurium nostrorum compilationibus in necessaria adeo illa fori prorogatione ex causa reconuentionis difficultatibus hautquaquam**) caret, *altero* quam maxime loco tenendum est, quod iurisperiti summi iam semel atque iterum in eiusmodi causis monuerunt, nefas esse renuocare fauori suo, si cum causa aliorum coniunctus est. Atqui uero *porro*, quemadmodum rectissime rescripsit Innocentius III. non singulorum, sed totius ordinis est illud fori priuilegium, cui singuli derogare nequeant. *Accedunt ad extremum*, ut paucissimis uerbis me expediam, tandem, quae ab unitate illa iurisdictionis Romanae plerumque in re nostra iudiciaria negliguntur, commoda et sportulae iudicum, quibus cur hac in causa PVEENDORFVS, aequissimi alias uir ani-

*) v. CAUIT. lib. VII. c. 220, et c. 332, ap. GEORGISCH.

**) v. HEINECCIUS in Elem. iur. Germ. III. 87.

animi, *) nihil dederit, vix intelligo. Equidem detector plane ac semper procul a me esse iussi sportulariam illam prauitatem, quae multis iudicum nostrorum et aduocatorum notas et stigmata inurat, sed alendi tamen sunt iudices plerumque nostri ac nutriendi eiusmodi rebus, illisque fruuntur instar salarii, quo quemadmodum fraudari nequeunt, ita mihi vicissim, qui tandem illis commodis emungi possint per aequitatem, perspicere haut licet ac vacat. Atque secundum haec quidem Consistorium ecclesiasticum Vitebergense recenti aetate semel atque iterum, ac nuper admodum in causis clericorum tam iudicialibus, quam extraiudicialibus censuit. Arbitror enim non alienum a consilio fore, admonere humaniter iudices laicos, vel seculares, ne quid sibi cum inuisione quadam et iniuria consistoriorum potestatis in clericos vel rogati in causis personalibus sumant, sed quemadmodum illa haec quidem tempestate intra fines quaeque suos se recipiunt, sic contra se gerant, ac recordentur perpetuo eorum, quae Decis. VIII An. CIOCCXLVI. constituta sunt. Nobis quidem, quidquid etiam idem ille magnus PVFENDORFIVS **) contrariam in partem contendit, illa fori prorogatio non conuenit, sed permanendum potius est in legibus moribusque nostris. Patronis maxime ecclesiarum, eorumque iuridicis, qui obliuionem quasi quamdam constitutionum nostrarum cum maxime, sed plerumque cum detrimento
rei

*) De Iurisd. Germ. I, 4, 99. p. 112.

**) To. II. Obf. p. 398 sqq.

rei suae simulare ac prae se ferre videntur, id commendatissimum esse velim, ne forte in hereditates, vasa opesque clericorum et ecclesiarum, aut tutelae liberorum temere inuadant, aut priuatim adeo, quod nuper admodum memini admitti, de his rebus statuunt, sed recordentur serio semper Edicti a. d. xxx Sept. An. **CIOIOCCXXIX.** generatim propositi, *) quod plerumque et velut de consilio ignorari videtur, omninoque ad normam legis tutelaris nostrae C. II. §. 5. omnia persequantur. Quod ni fecerint, insequitur necessario vindicta, si vel maxime, quod semel iterumque fieri memini, defunctum foro suo renunciaisse obiciatur. Nam quod ipsis legibus imperii, nec dum correctis, imo vero comprobatis iis ac laudatis, **) continetur, interuenire cuilibet licere adpellationibus ac prorogationibus iudicii in fraudem iurisdictionis territorialis interpositis, hoc quidem quam certissime etiam in hac causa valet, licetque adeo optima ex causa iudicibus ecclesiasticis eiusmodi institutis intercedere, adeo ut ex taciturnitate eorum demum ***) res sit rata, vimque suam et robur accipiat. Quibus quidem omnibus **BOEHMERO ****)** abunde satisfactum arbitror, ne quid ex **TRAVG. THOMASIO** in rem meam conferam.

ANIM-

*) In Corp. iur. ecclesiast. Saxon. simumque ap. **SELCHOVIUM** To. III. p. 48^r. p. 294 sq.

) R. D. An. **CIOIOCC. §. 118. et C. O. C. P. III. tit. 38. §. 11. Nouif- ***) **WERNHER** T. III. P. 2. obf. 339. ****) in I. E. P. II. 2, 39 sq.

 ANIMADVERSIO III.

*In reprobando uti haut licet iurisiurandi delatione super capite
per interrogatoria proposito.*

Rectissime iam admonuit suo tempore BERGERVS*) olim noster, adeo inter se pugnare probationem per iurandum aliasue causas, ut ne per obliquum quidem reus, proposita ad testes in interrogatoriis exceptione, super eadem dein in reprobando iurandum aduersario deferre queat. Sed nescio fere, qui fiat, ut saepenumero hoc in foro tentetur, atque adfessores adeo dicasteriorum nonnumquam in diuortium quasi quoddam sententiarum pertrahere videatur. Res enim, quemadmodum ego quidem existimo, paulloque post pluribus monstrabo, per se est plane et facilis. At turbarunt causam primi fere Scabini veteres Lipsienses, qui cum initio recte negassent tale quid licere, repente dein, quemadmodum ex RIVINO**) intelligitur, sub exitu proximi seculi mutata sententia iure id fieri posse contenderunt. Quod cupide amplexus WERNHERVS,***) qui lubenter admodum a sententiis BERGERI discedere solebat, in forum porro propagauit, iisdemque plane verbis, praeter illius auctoritate, pro ea, qua videbatur, ad iurandum admittendum et decernendum ingenii facilitate

*) In Oecon. iur. IV, 25, 5, 13.
p. 835. Ed. rec.

**) In Enunc. ad tit. XXI, 43.
***) Tö. III. P. 3. obf. 57.

et velocitate, HOMMELIVS *) denuo ad vendendum produxit. Enimuero quae demum est caussa et ratio opinionis? Aiunt igitur vno omnes ore, alios esse articulos, alia interrogatoria, nec posse adeo, quae legibus**) alias secus sint constituta, hanc in causam pertrahi. Belle profecto, ne quid durius dicam, ac mirifice! Adeone igitur cauillari et eludere licet leges? Proponuntur enim testibus interrogatoria non potissimum ad probandas exceptiones? In quo si defecerit reus, ego quidem, qui in reprobando tandem ad iusiurandum deuolare possit, ex iure in primis nostro hautquaquam intelligo, praefertim cum omnibus legibus tam civilibus, quam ecclesiasticis patriisque iurisiurandi delatio quam arctissime sit circumscripta, adeo ut locis quam plurimis ***) tum demum admittatur, cum idonea satis indicia et signa adferantur, ex quibus ad iurandum quisquam adigi et compelli possit, omninoque iurisiurandi delatio ex ipsa iuris canonici auctoritate****) in subsidiariis probandi remediis ponenda sit, quae adhibitis reliquis locum nequaquam habent. Atque secundum haec quidem Iurisconsulti Vitebergenses strenue insistentes praescripto O. P. V. recentis aetate semel iterumque a iurisiurandi delatione in reprobando repulerunt, qui per interrogatoria testes super ex-

*) In Rhaps. obl. 404. p. 560.

**) In primis O. P. S. tit. XVIII.

§. 3.

***) v. e. g. locum egregium ORD.

PROC. ONOLD. P. II. tit. 6. §. 11.

****) c. 2. X. de prob.

ceptionibus explorauerant. Neque enim verba captanda, sed consilia legis inspicienda esse putarunt.

ANIMADVERSIO IV.

De excessibus in templis, coemeteriis aedibusque ecclesiasticis commissis adhuc nonnulla.

Etsi hac de re ex instituto quondam praeside RIVINO disputavit ill. REINHARDVS, collega nuper coniunctissimus, iuvat tamen quaedam hanc in causam adscribere, si reuocem forte iudicibus aduocatisque nostris in memoriam, quae inter nos super hac quaestione acta sunt, abstrahamque eos ab opinione HOMMELII *) quem cateruatim cum damno rei suae sequuntur. Primum igitur negari non potest, ART. GEN. XVII. §. 5. DECRETOQUE SYNOD. REV. §. 13. iudicibus ciuilibus datum hoc videri, vt, quae in templis coemeteriisque nefarie aut petulanter admittantur, ea vindicent et vlciscantur. Sed inde ab AN. CIOCLXI. potissimum res paulatim mutata est ob varia incommoda exinde orientia quam plurimis rescriptis, quibus cur stare vereatur HOMMELIVS, neutiquam perspicio. Quod si enim ratio, quam in primis reddit opinionis, valet, nempe ad dicasteria illa non peruenisse, nobis, qui ex dicasteriis de iure respondemus sententiasque ferimus, etiam dubitandum est ac

D 3

sub-

*) In Rhapl. obl. 446. p. 706.

subdubitandum, inhaerere in decidendo iis, quae de portoriis, vectigalibus, accisis, aliisque eiusmodi rebus vniuersereferibi quotidie solent, nec ad nos perueniunt. Quod quidem deinde ait, veterem illam regulam per RESOLUTIONEM GRAVAMINVM An. CIOIOCLXI. *) haut esse mutatam, id ego quidem nolim contendere. In rescripto enim illo, quod An. CIOIOCLV. cum Senatus Interboccensis tale quid sibi sumisset, dirimendae litis causa, cognitis ponderatisque omnibus quam adcuratissime, per modum generalis praecepti ad Consistorium nostrum peruenit, **) planis verbis ad illam RESOLUTIONEM GRAVAM. prouocatur. Atqui auctores rescripti, qui super compositione diuturnae controuersiae cum aliis consilia contulerunt, haut dubie, quae sint causae et rationes RESOLUTIONIS illius, intellexerunt optime et calluerunt. Itaque omnis turbatio sacrorum, quae sit in templis et coemeteriis, pertinet ad consistoria, caueantque, velim, sibi magnopere iudices, ne his rebus manum iniiciant. Equidem, vtut etiam frontes nonnumquam corrugari bene noui, tamen semper ante oculos habeo Rescriptum, quo An. CIOIOCCXXIII bonus WERNHERVS noster, magnus ille ac venerandus mihi in munere antecessor, per eiusmodi aliquam occasionem beatus fuit. Deciderat nempe ad rogationem praefecti cuiusdam inter alias causas denunciato-

*) tit. von Consistorial Sach. §. 4.

HARDVM de excess. et delict. in templ.

**) Exstat ex parte ap. ill. REIN- commiff. §. 15.

ciatorias de eiusmodi excessu. En! vero, caussa Dresdam perлата, rescriptum: *Es ist unser Begehren, ihr, der Hof und Justitien Rath, auch Ordinarius Dr. Wernher, wollet künftig bey Abfassung derer Rügen Decisorum des Consistorii zu Wittenberg Iura, wie euch, als dessen Assessori, ohnedem zustehet, besser, als jetzt in dem Deciso wider mehr gedachten N. wahrzunehmen gewesen, beobachten.* Ceterum si in aedibus ecclesiasticis delinquitur contra personam ecclesiasticam a laico quodam, v. c. iniuriis, cuiuscumque sint generis, redit res ad iudicem secularem. Ita enim, postquam diu multumque ea de re disputatum fuerat, An. MDCCCLXXXII constitutum fuit: *Eines Laici Vergehungen gegen einen Clericum, sie mögen in des letztern oder einem fremden Hause vorgefallen seyn, gehören für die weltliche Obrigkeit.* At videant, quod consulto admoneo, iudices adcurate, ne per hanc rationem temere in aedes ecclesiasticas inuolent, et quod nonnumquam fieri noui, spolia aut vim adeo committant. Aere enim hoc aliisue non sat incundis modis luitur.

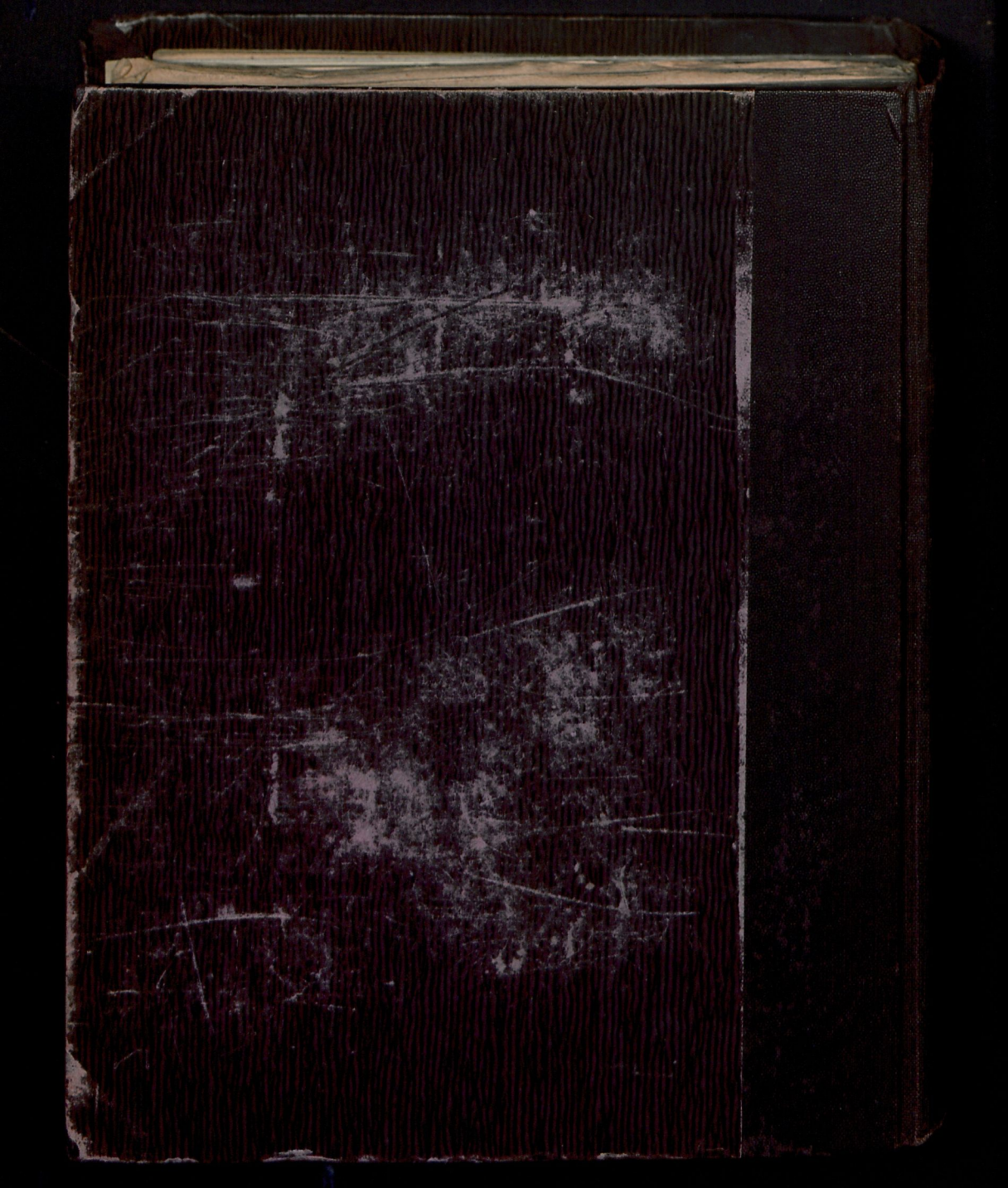
VIRO HVMANIS
 CAROLO GOTLOB BROTZE
 CAR. HENR. GEISLER.

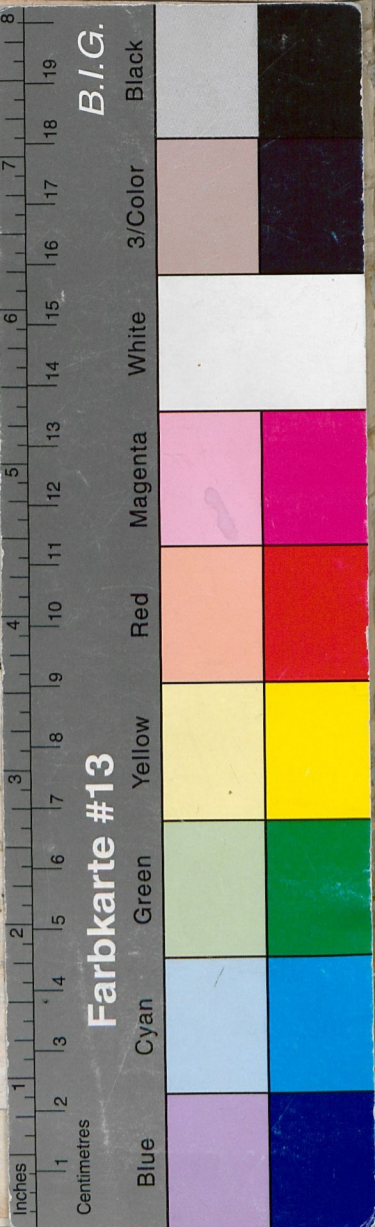
Prodi ergo mecum in cathedram, resque TVAS, quod arbitror confidoque futurum, age gnauiter et strenue. Probe quidem, honeste ac sine opprobrio et labe toto hoc tempore TVO inter nos versatus es, mirificeque literis tractandis discendoque iuri nostro operam dedisti. Ab eo etiam tempore, quo vltro me adiisti, atque vt TE, qui mihi antea cognitus non eras, inter eos, quos interrogando, disputando, referendo scribendoque in disciplina legitima priuatissimis scholis exercere soleo, recipere, cum dissidentia quadam virium TVARVM petiisti, cum voluptate statim intellexi, esse in TE alacritatem aliquam ingenii, nec spernendas artis copias. Quo testimonio quemadmodum TE per fidem ac religionem mactandum mihi esse censeo, ita TV vicissim, Vir Humanissime, ale ac nutri illas virtutes, iisque in commoda publica bene vtere, inprimisque modestiae ac verecundiae, quae rara nunc dos ac laus adolescentum esse solet, retinens semper esto. Quod si feceris, breui TE dignoscent SCHOENBERGII, IANI ac MEISNERI, aliique magni, probi et cordati viri, quibus patria TVA abundat et gloriatur, atque ex merito ornabunt. Equidem laetabor semper ex felicitate TVA, atque vt, quod facis, porro me ames, cupio. Scr. in Acad. Vitebergica a. d. XXIX Maii An. C1810CCLXXXVII

Wittenberg, Diss., 1786-88

f
Sl.

ANIMADVERSIONVM
EX IVRE VNIVERSO DEPROMTARVM
SPICILEGIVM PRIMVM

59
61
1789 2

AVCTORITATE
ILLVSTRIS IVRISCONSVLTORVM ORDINIS
P R A E S I D E
CAROLO HENRICO GEISLERO
O R D I N A R I O

A. D. XXX MAII AN. CIOIOCCCLXXXVII

DISCEPTANDI CAVSSA PROPONET
CAROLVS GOTLOB BROTZE

BVDISSENSIS

VITEBERGAE
EX OFFICINA DVERRIA.